

“FIUL OMULUI” REVELAT LA MARTIRIUL SF. ARHIDIACON ȘTEFAN: NOTE EXEGETICE

«СИН ЛЮДСЬКИЙ», ОБ’ЯВЛЕНИЙ У МУЧЕНИЦЬКІЙ СМЕРТІ СВЯТОГО АРХИДИЯКОНА СТЕФАНА: ЕКЗЕГЕТИЧНІ ПОТАТКИ

У дослідженні розглядається вживання словосполучення «Син Людський» у розповіді про видіння святого Стефана. Людськість Христа, набута через утілення, зберігається навіть після Його воскресіння і вознесення на небо, звичайно, у пневматизованій формі. Екзегетичний підхід до виразу «Син Людський» підкреслює, що у Старому Завіті цей вираз уживається стосовно Христа лише як пророча фраза, але дещо відрізняється від більш поширеного посилення на людей. У новозавітному тексті вираз «Син Людський» більше стосується Христа.

Уживання виразу «Син Людський», як щодо різних людей, так і щодо Христа, підкреслює зв’язок між Христом і людьми. Його воплощення відіграє сотеріологічну, але водночас і педагогічну роль, будучи заохоченням для святого Стефана. Існує різниця між воплощеним Христом і людьми, особливо у плані гріха. Люди постраждали від гріха, але Христос жив без гріха, і це дослідження підкреслює цей аспект, а також зв’язок цього аспекту із фразою «Син Людський». На практиці Христос приймає людство в Себе, щоб відкупити його, стаючи водночас і зразком, і «джерелом вічного спасіння» (Євр. 5:9). Його вознесення праворуч Отця показує дієвість спасіння через Хрест і водночас є запрошенням до слави на Хресній дорозі.

Ключові слова: воплощення, переслідування, видіння, мученик, слава.

THE “SON OF MAN” REVEALED AT THE MARTYRDOM OF ST. ARCHDEACON STEPHEN: EXEGETICAL NOTES

This research addresses the use of the expression “Son of Man” in the vision of St. Stephen. The humanity of Christ, acquired by incarnation, is preserved even after His resurrection and ascension to heaven. The exegetical approach of the expression “Son of Man” emphasizes the use of this expression about Christ in the Old Testament only as a prophetic expression, but slightly different from the more common reference to humans. In the text of the New Testament, the use of the expression “Son of Man” refers more to Christ. The expression “son of man”, both about different people and about Christ, emphasizes the connection between Christ and people. His incarnation has a soteriological and pedagogical role at the same time, being an encouragement for St. Stephen. There is a difference between the incarnate Christ and men, especially concerning sin. People have been affected by sin, but Christ lived without sin, this study emphasizing this aspect and the connection with the phrase “Son of Man”. In practice, Christ embraces mankind in Himself so that He can redeem it, becoming the model and, at the same time, the “source of eternal salvation” (Hebrews 5: 9). His ascension at the right hand of the Father shows the efficacy of salvation through the Cross and, at the same time, is an invitation to glory, on the way of the cross.

Key words: incarnation, persecution, vision, martyr, glory.

“FIUL OMULUI” REVELAT LA MARTIRIUL SFÂNTULUI ARHIDIACON ȘTEFAN: NOTE EXEGETICE

Prezenta cercetare abordează utilizarea sintagmei “Fiul Omului”, cu prevalență în relatarea viziunii Sfântului Ștefan. Umanitatea lui Hristos, dobândită prin întrupare, este păstrată chiar și după învierea și înălțarea Sa la cer, desigur, într-o formă pnevmatizată. Abordarea exegetică a expresiei “Fiul Omului” subliniază folosirea în Vechiul Testament a acestei expresii cu referire la Hristos, doar ca sintagmă profetică, dar ușor diferită față de referirea mai comună, la oameni. În textul Noului Testament, folosirea expresiei “Fiul Omului” se referă mai mult la Hristos.

Folosirea expresiei “fiul omului”, atât despre oameni diferiți, cât și despre Hristos, subliniază legătura dintre Hristos și oameni. Întruparea sa are un rol soteriologic, dar și pedagogic în același timp, fiind o încurajare pentru Sfântul Ștefan. Există o diferență între Hristosul întrupat și oameni, mai ales în ceea ce privește păcatul. Oamenii au fost afectați de păcat, dar Hristos a trăit fără păcat, prezentul studiu subliniind acest aspect, și legătura acestui aspect cu sintagma “Fiul Omului”. În practică, Hristos îmbrățișează omenirea în Sine, pentru a o putea răscumpăra, devenind modelul și, deopotrivă, “sursa mântuirii veșnice” (Evrei 5:9). Înălțarea Sa la dreapta Tatălui arată eficacitatea mântuirii prin cruce și, în același timp, este o invitație la slavă, pe calea crucii.

Cuvinte cheie: întrupare, persecuție, vedenie, martir, slavă.

Preliminarii. Întruparea Fiului lui Dumnezeu este un eveniment crucial în istoria mântuirii. Sfântul Apostol Pavel vorbește despre “taina care a fost ascunsă de veacuri și de generații, dar care a fost descoperită acum sfinților Lui” (Col 1, 26). Desfășurarea planului mântuitor al lui Dumnezeu îl are în centru pe Hristos – Cuvântul întrupat. Fiul lui Dumnezeu a devenit Fiul Omului, prin cheneză, și a dat astfel curs planului lui Dumnezeu de salvare a umanității căzute prin păcat.

Umanitatea lui Hristos este o temă teologică majoră, abordată de Hristologie, ca disciplină teologică. Hristos are o dublă natură, cea divină, fiind deofință cu Dumnezeu, și natura umană. Omul căzut în păcat, prin neascultare, avea nevoie de salvare, iar aceasta presupune existența unui salvator. Pentru a înfăptui opera de salvare a omenirii căzute, Hristos a luat trup omenesc prin naștere din Fecioara Maria. Prin întrupare El a devenit deplin om. Astfel a pus în operă planul divin de mântuire. Și-a asumat omenirea în Sine, ca s-o răscumpere. A trăit condiția umană, a suferit, a fost ispitit (fără a cădea în păcat), a fost răstignit, și a înviat cu trup glorificat, cu care s-a înălțat la dreapta lui Dumnezeu. El a luat trup omenesc, pentru a muri în locul oamenilor. Prin aceasta a devenit făuritorul mântuirii.

Prezenta temă este abordată din două perspective: una în privința cunoașterii Hristosului care este de-a dreapta lui Dumnezeu, cu trup omenesc glorificat, iar a doua perspectivă este una practică, subliniind modul în care, în mod concret, un credincios poate fi beneficiar al lucrării mărețului har ceresc, adus prin întruparea smerită a Celui prin care toate au fost create. Și iată, dacă întâi a participat alături de Tatăl la actul creației, apoi prin întrupare a fost autor al noii creațiuni. Tratarea este organizată în două capitole, care cuprind atât teologia exegetică cât și teopraxia, precedate de rezumat și preliminarii, și urmate de concluzii și bibliografie.

Importanța acestui subiect rezidă tocmai din rolul de Mântuitor al Hristosului întrupat. Abordarea acestei teme urmărește cercetarea umanității lui Hristos, înțelegerea și diseminarea cunoașterii Hristosului întrupat, dar și a obiectivelor atinse prin înomenire. O bună cunoaștere a rolului de Mântuitor oferă oricărui om posibilitatea de a aprecia profunzimea iubirii divine, primind darul credinței și o nouă perspectivă asupra vieții, care primește astfel valențe eterne.

1. Exegeză și teologie

a. “Fiul omului” în tradiția Vechiului Testament

Expresia “fiul omului” o găsim în unele dintre cărțile care alcătuiesc Vechiul Testament. Folosirea expresiei poate conduce la ipoteza că destinatarii scrierilor respective cunoșteau această sintagmă.

Însă ea nu este folosită foarte des în tot Vechiul Testament. Cea mai timpurie folosire pare a fi în cartea Iov, în trei ocurențe (Iov 16, 21¹; Iov 25, 6²; Iov 35, 8). În aceste ocurențe sintagma menționată este cuprinsă în exprimarea poetică. Expresia “fiul omului” (υἱὸς ἀνθρώπου) este așezată în linia a doua, în paralelismul poetic, în fiecare dintre aceste cazuri. Forma ebraică pentru expresia υἱὸς ἀνθρώπου (fiul omului) este בֶּן אָדָם (ben ādām). Cele trei ocurențe se referă la aceeași sintagmă în cuvântul a trei persoane diferite: Iov, Bildad din Shuah și Elihu. Chiar dacă consemnarea textului nu redă exact cuvintele persoanelor, ci mesajul este redat cu cuvintele naratorului, înseamnă că cel puțin în momentul scrierii, expresia “fiul omului” era una uzuală, și se putea referi fie la urmașul unui om, fie la omenire.

Tot în formă poetică expresia “fiul omului” apare și în Cartea Psalmilor, (8, 4; 79, 18; 143, 3). Expresia υἱὸς ἀνθρώπου (fiul omului) este și aici corespondentul ebraicului בֶּן אָדָם (ben ādām) în toate aceste ocurențe³. Asupra folosirii expresiei “fiul omului” în Ps 8, 4 și Ps 144, 3, aproape identice, revenim mai jos.

Cartea Profetului Isaia folosește expresia “fiul omului” în fraza: “Binecuvântat este omul (אִישׁ – ’ēnōwōš, gr. ἀνὴρ) care face acestea și fiul omului (בֶּן אָדָם – ben ādām, gr. ἄνθρωπος – omul) care ține la ele” (Is 56, 2). Nu ne oprim asupra diferențelor ușoare din paralelismul textului ebraic față de textul grecesc, ci reținem folosirea în textul ebraic isaian a expresiei בֶּן אָדָם (ben ādām) – “fiul omului”, chemat să rămână statornic în “apreciere justă și practicarea dreptății (δικαιοσύνην)” (Is 56, 1)⁴.

În cartea Profetului Iezechiel este folosită de peste 80 de ori expresia בֶּן אָדָם – (ben ādām, gr. υἱὸς ἀνθρώπου), pe care am putea s-o traducem “fiule al omului”, pentru că toate aceste ocurențe redau adresarea lui Dumnezeu către Profet, referirea fiind nu la omenire, sau la un om oarecare, ci la Profet, căruia i se adresează Domnul Dumnezeu.

Folosirea expresiei “fiul omului” în cartea Profetului Daniel atrage atenția în mod special. Pe de o parte, expresia se referă la Profet, care este numit בֶּן אָדָם (ben ādām, gr. υἱὸς ἀνθρώπου – fiule al omului) (Dan 8, 17), la fel ca Profetul Iezechiel. Pe de altă parte avem o altă expresie – בַּר נְאֻם (bar ’ēnāš) (Dan 7, 13), o expresie aramaică⁵ însemnând “Fiul Omului”⁶. Textul LXX folosește expresia υἱὸς ἀνθρώπου (fiul omului) și în această ocurență. Menționăm această folosire diferită în cele două ocurențe din cartea Profetului Daniel, nu doar pentru faptul că într-un caz se referă la Profetul Daniel, iar în celălalt la Hristos (așa cum interpretăm teologic), ci și pentru a sublinia însemnătatea expresiilor. Pe de o parte, expresia בֶּן אָדָם (ben ādām) înseamnă “fiul lui Adam”, sau “fiul omenirii”, pentru că אָדָם (ādām) poate fi nume propriu, dar poate însemna și omenire⁷. Expresia “fiul omului” poate însemna și “fiul pământului”, pornind de la etimologia numelui Adam, provenind se consideră, de la אָדָמָה (ādāmāh – țărână)⁸, potrivit textului care redă actul creației (Fac 2, 7). Însă pornind de la cuvintele înțeleptului Rege Solomon că “nu este om fără păcat” (3Reg 8, 46, 2 Par 6, 36), sau ale lui Balaam “Dumnezeu nu este un om, ca să mintă, nici ca fiul omului, ca să-i pară rău” (Num 23, 19), pentru

¹ În această ocurență textul sinodal (BS 1988) traduce expresia υἱὸς ἀνθρώπου (fiul omului) cu “un om”, în fraza: “O, de ar fi îngăduit omului să stea de vorbă cu Dumnezeu, cum stă de vorbă un om cu prietenul său!” (Iov 16, 21). Textul LXX este “εἶη δὲ ἔλεγχος ἀνδρὶ ἐναντὶ κυρίου καὶ υἱὸς ἀνθρώπου[s.ns] τῷ πλησίον αὐτοῦ” (16, 21). Diferența se datorează, se pare, textului ebraic, dar acest aspect nu reprezintă preocuparea prezentului studiu.

² În Biblia Sinodală (BS 1988) expresia υἱὸς ἀνθρώπου este tradusă “născutul din om” în cele două ocurențe (Iov 25, 6; Iov 35, 8). Traducerea “născutul din om” poate sugera că traducătorul înțelege că în aceste paralelisme este vorba de umanitate (om și și cel născut din om), iar nu o expresie profetică ce se referă la Hristos.

³ Biblia Sinodală traduce “fiul omului” în aceste trei ocurențe.

⁴ Textul Profetului Isaia, care cheamă la practicarea dreptății, are și o referire la mântuirea care va veni. Profeția aceasta, interpretată în cheie Hristologică, îl va identifica pe Fiul Omului, care va putea să înfăptuiască toată dreptatea.

⁵ O parte a cărții profetice Daniel este păstrată în limba ebraică, în timp ce o o altă porțiune este păstrată în limba aramaică (Ioan Vasile Botiza, Introducere în studiul Sfintei Scripturi. Târgu-Lăpuș : Galaxia Gutenberg, 2005. P. 425).

⁶ Am notat traducerea cu majuscule, sugerând anticipat că este o profecie cu privire la Mântuitorul.

⁷ Douglas J.D. (ed.). Dicționar Biblic / tr. Liviu Pop, John Tipei, Ed. Oradea : Cartea Creștină, 1995. P. 7.

⁸ Douglas J.D. (ed.). Dicționar Biblic. P. 7.

בֶּן אֲדָם (ben ādām) ar mai putea reieși un sens, acela de “fiul păcatului”, deoarece adam se află “sub blestemul păcatului”⁹. Făcând aluzie la afirmația lui Balaam, menționată mai sus, Rabbi Abbahu, în polemicile cu creștinii din Cezarea spunea: “dacă cineva zice “sunt Fiul omului”, se va căi”¹⁰, aceasta însemnând că are păcat.

Pe lângă acestea, expresia בֶּרְ אֱנוֹשׁ (bar ’ēnāš) “Fiul Omului” (Dan 7, 13) apare aici “ca o expresie notabilă”¹¹, atât pentru folosirea neobișnuită, cât și pentru semnificația ei. Termenul ʾēnāš înseamnă om, cu sensul de “muritor”, și sugerează fragilitate, lipsă de semnificație, vulnerabilitate, finitudine¹². Potrivit acestui sens, “Fiul Omului” ar însemna “Fiul Slăbiciunii”. Profeția lui Daniel prezintă “personajul care apare înaintea lui Dumnezeu în formă umană, fiind de origine cerească”¹³. Acesta este numit Fiul Omului, “nu ca fiecare dintre noi, născut din pământ, ci ca Unul Care vine pe nori să judece viii și morții”. Acel personaj misterios este înfățișat ca Mesia. Este evident¹⁴, însă, “începând cu Daniel El primește un sens eshatologic, este o persoană cerească”¹⁵, autorul cărții Daniel ignorând, se pare, așteptarea de până atunci ca Mesia să fie o persoană obișnuită. În această “folosire ciudată”¹⁶ Fiul Omului este un Mesia neobișnuit, nu prin ceea ce I se dă – “stăpânirea, slava și împărăția” (Dan 7, 14) – ci prin faptul că el vine “pe norii cerului” (Dan 7, 13), deplasare rezervată, în opinia lui J. Cârstoiu, numai lui Dumnezeu¹⁷. Isus se potrivește cu personajul din Daniel 7, 13, mai ales că în ambele cazuri este văzut în vedenie, atât la Profetul Daniel (Dan 7, 13), cât și la Sfântul Ștefan (FAp 7, 55–56). Mai mult, vedenia Sfântului Ștefan vine ca o continuare a celei a lui Daniel, pentru că la Daniel Fiul Omului era adus la festivitatea primirii slavei regale, iar la Ștefan era deja de-a dreapta lui Dumnezeu¹⁸. Faptul că Ștefan nu îl vede așezat pe tron, așa cum este văzut într-o altă vedenie¹⁹, ci este văzut stand (în picioare) nu schimbă statutul Acestuia, de Rege mesianic ceresc.

b. Fiul Omului în Noul Testament

“Fiul Omului” în noul Testament se referă cu precădere la Hristos, Mântuitorul, fiind “cel mai frecvent titlu hrisologic al Noului Testament”²⁰. Atât Evangheliile, cât și Epistolele se referă la umanitatea lui Hristos, pentru că întruparea Acestuia a avut ca principal obiectiv mântuirea omenirii căzute în și prin păcat. Cartea Faptele Apostolilor prezintă înțelegerea Bisericii Primare cu privire la mântuirea realizată prin Hristosul întrupat. Sfântul Ștefan beneficiază de favoarea de a-L zări (în vedenie) pe “Fiul Omului” glorificat, dar care continua să aibă în atenție mântuirea umanității.

“*Fiul Omului*” în tradiția evanghelică. În toate cele patru scrieri Evanghelice Isus se autointitulează “Fiul Omului” (Υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου), asumându-și pe de-o parte umanitatea, dar, pe de altă parte, asumând mesianitatea Sa. Deși nu-l citează pe Profetul Daniel, își asumă rolul unui Mesia divin: “veți vedea pe Fiul Omului șezând de-a dreapta puterii și venind pe norii cerului” (Mt 26, 64), ca răspuns la întrebarea

⁹ Strong James (ed.). The New Strong’s Expanded Dictionary. Nashville : Thomas Nelson Publishers, 2001. P. 5.

¹⁰ Cyrus Adler et alii. Jewish Encyclopedia. 1906. P. 279. URL: https://www.jewishencyclopedia.com/articles/10342-man-son-of?fbclid=IwAR2Jzzt-byAbe2vKWz_7ASOPMIwF11Gr2NqfYtcEzpuI2Txf_cL3lxukGo (accesat la 12 feb 2021).

¹¹ Strong James (ed.). The New Strong’s Expanded Dictionary. P. 5.

¹² Strong James (ed.). The New Strong’s Expanded Dictionary. P. 23.

¹³ Barker Kennet L., Kohleberger II John R. Zondervan NIV Bible Commentary. Vol. I : Old Testament. Grand Rapids : Zondervan, 1994. P. 1379.

¹⁴ Evidența aceasta vine din faptul că El primește putere împărătească (Dan 7, 14), fiind vorba de o împărăție veșnică. Enciclopedia iudaică avansează ideea că profeția lui Daniel se referă la Israel, fără să fie diferențe între cercetători; diferența apare când unii consideră că se referă la oameni, în timp ce alții se gândesc că ar putea fi o personalitate concretă ca reprezentant al lui Israel, fie Mesia, fie un înger (Cyrus Adler et alii. Jewish Encyclopedia. P. 279).

¹⁵ Botiza Ioan Vasile. Introducere în studiul Sfintei Scripturi. Târgu-Lăpuș : Galaxia Gutenberg, 2005. P. 433.

¹⁶ Cyrus Adler et alii. Jewish Encyclopedia. P. 279.

¹⁷ Cârstoiu Justinian. Profeți și Profeții. București : Sigma, 2006, p. 116.

¹⁸ Diferența între cele două vedenii este și din accentul pus: la Daniel pe împărăție, “poporul sfinților Celui Prea Înalt” (Dan 7, 27), în timp ce vedenia lui Ștefan este focalizată pe “Fiul Omului” (FAp 7, 56), în calitatea sa regală, la dreapta lui Dumnezeu.

¹⁹ Este vorba de psalmul profetic al lui David, “Șezi la dreapta Mea, până voi pune pe vrăjmașii Tăi sub picioarele Tale” (Ps 110,1 – TM).

²⁰ Tofană Stelian. Iisus Hristos Arhiereu veșnic: după Epistola către Evrei. Presa Universitară Clujeană, 200. P. 84.

arhiereului: “ești Tu Hristosul, Fiul lui Dumnezeu?” (Mt 26, 63). Arhiereul identificase, se pare, asumarea de către Isus a mesianității divine. Întrebarea arhiereului care-l cerceta pe Isus este redată aproape identic și de către Evanghelistul Marcu: “Esti Tu, Hristosul, Fiul Celui binecuvantat?” (Mc 14, 61).

Evangheliști sinoptici consemnează înțelegerea extinsă în comunitățile creștine că Isus este un Mesia de sorginte divină. Apostolii au răspândit cu prisosință această învățătură, dar nu vom zăbovi asupra acestei înțelegeri destul de timpurii în Biserica Creștină, ci doar menționăm afirmația epocală a Apostolului Petru, care a devenit înțelegerea tuturor Apostolilor: “Tu ești Hristosul, Fiul Dumnezeului celui viu” (Mt 16, 16). Cu toate acestea, scrierile lor subliniază mai degrabă umanitatea lui Isus, cu excepția Evangheliei a patra, a lui Ioan, care subliniază cu precădere natura divină. Evangheliștii Luca și Matei, care prezintă unele detalii din ispitirea lui Isus, surprind provocarea făcută lui Isus de ispititor: “De ești Fiul lui Dumnezeu <...>” (ca și cum ar pune la îndoială acest statut), dar surprind și răspunsul lui Isus care accentuează natura Sa umană: “Este scris: “Omul nu va trăi numai cu pâine <...>”” (Mt 4, 3–4; Lc 4, 3–4).

Astfel, tradiția evanghelică îl prezintă pe Isus cu dubla Sa natură: natura divină și natura umană, fără ca una dintre aceste naturi să fie doar parțială. Această afirmație poate să ne stârnească o întrebare în privința identității lui Isus: Fiul Omului este fiul lui David? Unii iudei, mai ales dintre liderii învățați, credeau astfel. Răspunsul fariseilor în legătură cu identitatea lui Hristos – “este fiul lui David” (Mt 22, 42) – este pus chiar de Isus în tensiune cu profeția lui David, care-L descoperea pe Hristos: “Domnul a zis Domnului Meu: “Șezi la dreapta Mea, până voi pune pe vrăjmașii Tăi sub picioarele Tale”” (Ps 110, 1) (TM). Întrebarea lui Isus “dacă David îl numește Domn, cum este El fiul lui?” (Mt 22, 45), care nu este defel retorică, crește tensiunea, pentru că de data aceasta, prin provocarea făcută fariseilor, Isus își dezvăluie public dubla natură, de om și Dumnezeu. Osborne constată că din acea zi “liderii dispar din narațiuni și mai apar numai la procesul lui Isus”²¹.

“*Fiul Omului*” în *Epistola către Evrei: o dublă împlinire?* Am dori să observăm înțelegerea umanității lui Hristos în Epistola către Evrei. În acest studiu nu tratăm paternitatea Epistolei, dacă autorul este Pavel sau altcineva, ci ne ocupăm doar de subiectul propus: umanitatea lui Hristos. Autorul epistolei către Evrei citează o zicere ce pare a avea caracter general, dar cu localizare incertă: “cineva a făcut undeva următoarea mărturisire: “Ce este omul ca să-ți aduci aminte de el *sau fiul omului ca să-l cercetezi?* [s. ns.]”” (Evr 2, 6). Am identificat cine și unde a menționat această zicere, – “gra depus mărturie” (διεμαρτύρητο): este găsită atât la Iov (Iov 7, 17), cât și la David (Ps 8, 4; Ps 144, 3). Iov, în mijlocul suferinței sale, privind spre fragilitatea vieții, declară aceste cuvinte: “Ce este omul, ca să-ți pese atât de mult de el, ca să iei seama la el <...>?”. Suferința îl face pe Iov să mediteze la condiția umană și la turnura dramatică, adesea tragică, pe care o parcurge viața. Întrebarea pe care o pune este una retorică. De fapt, el constată că fără Dumnezeu viața este non sens²². Psalmul Davidic (Ps 8) face această constatare, despre fragilitatea vieții, nu într-un moment de criză personală, ci într-unul de reflecție înălțătoare. Privind spre grandioasa operă a lui Dumnezeu, își vede micimea. Înțelege că umanitatea, desi atât de firavă, a primit putere peste creația lui Dumnezeu, fiind, prin aceasta, “cu puțin mai pe jos decât Dumnezeu” (Ps 8, 5) (TM), sau “decât îngerii” (LXX).

Epistola către Evrei se raportează la textul LXX – “l-ai așezat cu puțin mai prejos decât pe îngeri”, însă identifică și un tâlc mai tainic al acestei Scripturi: “pe Acela, care a fost făcut cu puțin mai prejos de îngeri, adică pe Isus, încununat cu slavă și cinste, datorită morții pe care a suferit-o” (Evr 2, 9).

Privind spre menționata reflecție atât la Iov, cât și la David, constatăm, pe de-o parte, că în comparație cu grandoarea lui Dumnezeu omul este o ființă firavă, aproape neglijabilă. David, contemplând maiestatea lui Dumnezeu, observă ceva în plus, ceva ce atrage atenția: omul este invitat să participe, împreună cu Dumnezeu, la administrarea creației, și se minunează, fără a înțelege cum este posibil; cum se poate ca omul, atât de fragil și atât de lipsit de semnificație, să fie ridicat aproape de statura

²¹ Osborne Grant R. Matei: Comentariu Exegetic al Noului Testament, tr. Octavian Verlan. Timișoara : Noua Speranță, 2019. P. 884.

²² Constatarea vine treptat până când, într-un final, dezgustat de nebunia încrederii în sine, alege calea pocăinței. Această alegere înțeleaptă îi va aduce din nou înălțarea.

îngerilor (LXX), sau “cu puțin mai prejos decât Dumnezeu” (TM)? Fără a înțelege prea mult aceste taine, David se “abandonează” într-un cânt al adorării: “Doamne, Dumnezeul nostru, cât de minunat este Numele Tău pe tot pământul!” (Ps 8, 9).

Scriitorul Epistolei către Evrei, care citează acest imn înălțat Creatorului²³, afirmă că Acela care a făcut posibil accesul omenirii la stăpânire peste creație, este Isus (Evr 2, 9), Fiul lui Dumnezeu, Cel care s-a întrupat și a pățit la Golgota; “a gustat moartea pentru toți” (Evr 2, 9) – o moarte înlocuitoare. De aceea este numit “întemeietorul mântuirii lor” (Evr 2, 10). Iar dacă ne întrebăm cum a fost posibil ca Fiul lui Dumnezeu să moară pentru omenire, răspunsul e simplu: prin întrupare; așa cum menționează scriitorul Epistolei către Evrei: “deoarece copiii sunt părtași sângelui și cărnii (adică au trup omenesc), și El a fost părtaș la ele <...>” (Evr 2, 14). Sfântul Chiril înțelege că întruparea Fiului lui Dumnezeu era imperativă: “Căci dacă Hristos este Dumnezeu, precum și este, dar n-a luat omenitatea, atunci suntem străini de mântuire. Trebuie să ne închinăm Lui ca Dumnezeu, dar trebuie să credem că S-a și înomenit”²⁴. Așadar, citarea în Epistola către Evrei a psalmului Davidic este ocazia pentru a arăta o dublă împlinire în privința omului chemat să aibă stăpânire peste creație: în primul rând e vorba de Hristos înomenit, Cel care a asumat natura umană, s-o ridice, iar în al doilea rând sunt oamenii, cei ridicați prin Hristos, cei cu care Hristos se asociază, îi numește “frații Mei” (Evr 2, 12), și cărora le deschide calea spre slavă.

Sfântul Pavel este cel care articulează cel mai bine natura lui Hristos în soteriologie: “este un singur mijlocitor între Dumnezeu și oameni: Omul Isus Hristos” (1 Tim 2, 5). De asemenea, teologia paulină surprinde și umanitatea îndumnezeită a lui Hristos, după înviere și înălțare, prin cuvintele: “omul al doilea (δεύτερος ἄνθρωπος) este din cer” (1 Cor. 15, 47). Dimensiunea acestui studiu nu ne permite să abordăm pe larg teologia paulină în privința umanității lui Hristos, deși tratează cu prisosință această temă.

Tema umanității lui Isus Hristos o abordează și Ioan în lucrarea epistolară. Dacă în Evanghelie Ioan, prin lucrările lui Isus selectate și consemnate, pune accentul pe natura divină a lui Hristos²⁵, în primele două Epistole pune accent pe umanitatea lui Hristos. Modul în care formulează Ioan teologia primelor două epistole lasă impresia că se vedeau germeii docetismului. De aceea, consideră necesar să precizeze umanitatea reală a lui Hristos. El merge până acolo încât se delimitează de cei ce nu mărturisesc întruparea Lui: “Orice duh care mărturisește că Isus Hristos a venit în trup, este de la Dumnezeu” (1 In 4, 2). Sfântul Chiril aduce despre El aceeași învățătură, că s-a întrupat: “Nu s-a făcut om în aparență, ci cu adevărat”²⁶.

Dar Ioan subliniază că sunt unii credinșioși, cei care promovau aparența întrupării (docetismul), că nu mărturisesc întruparea lui Isus Hristos: “acesta este amăgitorul, și Antihristul” (2 In 1, 7), iar Sfântul Chiril ar dori ca aceștia să nu mai aducă astfel de învățături, care denaturează înțelegerea întrupării lui Hristos: “să tacă ereticii care se împotrivesc înomenirii lui Hristos”²⁷.

“*Fiul Omului*” în teologia Sf. Arhidiacon Ștefan. În timp ce călăii Săi îl băteau cu pietre, Sfântul Ștefan, care pare a fi primul martir creștin, relatează o vedenie în care I se arată Isus, Cel pentru care suferă și pentru care este gata să moară. Vedenia Îl descrie pe Isus cu natura Sa umană, glorificat, alături de Dumnezeu. Această afirmație despre Isus “este o foarte rară spusă despre Fiul Omului, cu excepția celor de pe buzele lui Isus”²⁸. Isus făcuse o afirmație asemănătoare: “Fiul Omului va șede

²³ Mai devreme l-am numit “zicere” sau “mărturisire” (EDC), sau mărturie (a celor care au contemplat măreția lui Dumnezeu), dar acum realizăm că e vorba de un imn al măreției lui Dumnezeu.

²⁴ Sfântul Chiril al Ierusalimului. P. 161.

²⁵ Constatăm accentul pe natura divină, tocmai din cuvintele consemnate de Ioan: “acestea au fost scrise pentru ca voi să credeți că Isus este Hristosul, Fiul lui Dumnezeu, și, crezând, să aveți viață în Numele Lui” (In 20, 30).

²⁶ Sfântul Chiril al Ierusalimului. Cateheze. P. 163.

²⁷ Sfântul Chiril al Ierusalimului. Cateheze. P. 185.

²⁸ Brown Raymond E., Fitzmyer Joseph A., Murphy Roland E. Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură. Vol. VIII / trad. Dumitru Groșan. Galaxia Gutenberg, 2007. P. 587.

la dreapta puterii lui Dumnezeu” (Lc 22, 69), afirmație care se pare că nu-l era străină lui Ștefan, iar vedenia în care Isus i se arată vine ca o confirmare.

Asemănarea între afirmația lui Isus și vedenia lui Ștefan este atât de izbitoare, încât unii cercetători socotesc că ar putea fi vorba de o elaborare ulterioară²⁹ a textului FAp 7, 55, ca să se potrivească cu afirmația lui Isus, descrisă de Evanghelie. Însă locul în care Ștefan îl vede pe Isus nu era un secret, ci a fost prezentat de profeția lui David, a fost asumat de Isus și afirmat public, dar a fost descris și de kerygma apostolică. În prima cuvântare de după coborârea Duhului Sfânt, Isus este prezentat “înălțat la dreapta lui Dumnezeu <...> ca Domn și Hristos” (FAp 2, 33–36).

Faptul că Isus este văzut de Ștefan în vedenie ca Fiul Omului poate avea o multiplă semnificație. El era văzut și înțeles ca Fiul Omului, pentru că Isus a suferit ca om. El nu a murit pe cruce ca Dumnezeu, ci ca om deplin. Suferința Lui era plină. Nu a fost doar o suferință aparentă, fiind într-un fel privilegiat, ca Fiul al lui Dumnezeu. A suferit ca om, iar Ștefan îl vede ca Fiul Omului, model pentru el, pentru suferința sa. De aceea îl urmează pe Isus până la jertfă. Îl urmează nu doar prin faptul că acceptă moartea martirică, ci și prin modul în care o acceptă. Astfel, la fel ca Isus, Ștefan se roagă pentru iertarea celor care-lucid. Și tot la fel ca Isus își încredințează viața (duhul) în mâna dăătorului vieții³⁰. Pe de altă parte, Isus este văzut ca Fiul Omului care a fost glorificat. Astfel poate înțelege că omul care suferă pentru că este creștin, pentru că ascultă și împlinește voia lui Dumnezeu, nu este un om care-și ratează viața, ci unul care o împlinește; unul care, așa cum afirmă Sfântul Pavel despre sine, este gata să-L glorifice pe Dumnezeu cu viața sa, chiar dacă va trebui să plătească prețul suprem, adică martiriul (Fil 1, 20). Ștefan știe că Dumnezeu îl va duce la slavă, așa că nu are de gând să retracteze în fața morții. Nu în ultimul rând, înfățișarea lui Isus ca Fiul al Omului, chiar după glorificarea Sa, poate fi grăitoare în privința smereniei lui Isus. Deși toate lucrurile “au luat fost făcute prin El” (Ioan 1, 3), a acceptat voluntar să-și asume natura umană, ca s-o poată mântui și să păstreze natura umană și după glorificare. Chenoza Lui este model de smerenie pentru orice creștin și, la fel ca Isus, cu cât se deșartă de sine, cu atât poate să fie umplut cu viață duhovnicească.

În timp ce în Vechiul Testament sintagma “fiul omului” se referă cu precădere la oameni, cu puține excepții, Noul Testament folosește expresia “Fiul Omului” cu precădere în privința lui Hristos întrupat. Folosirea în Vechiul Testament a numelui “Fiul Omului” este o profeție care îl anticipează pe Mântuitorul, un Mesia divin, dar pe care îl descrie cu prisosință Noul Testament, și se referă la Fiul lui Dumnezeu, care s-a întrupat. Chiar dacă are și natura divină, El a devenit om, ca să poată înlocui în moarte omenirea căzută, și astfel s-o izbăvească de la moartea veșnică. El nu doar că a devenit om și a asumat păcatul omului, ci a rezolvat deplin problema păcatului, iar natura umană a fost pătrunsă de har divin. Cu trupul îndumnezeit, Hristos s-a înălțat la cer, la dreapta lui Dumnezeu, așa cum este văzut și recunoscut de Sfântul Ștefan în pragul martiriului.

2. Aspecte ale teologiei practice

Hristos este prezentat în scrierile care alcătuiesc Noul Testament cu dubla Sa natură: natura divină și natura umană. Titlul Hristologic “Fiul Omului” are în vedere natura Sa umană. El a devenit om prin întrupare, și a asumat umanitatea în Sine, ca s-o mântuiască. Când ne referim la teologia practică în

²⁹ Brown Raymond E., Fitzmyer Joseph A., Murphy Roland E. Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură. P. 587. Noi considerăm interesantă această supoziție, însă, fiind o idee critică, avem reținere să o acceptăm necritic. Astfel, putem să ne întrebăm retoric: de ce ar fi nevoie de o elaborare ulterioară, de vreme ce însăși cartea Faptele Apostolilor a fost scrisă ulterior scrierii Evangheliei după Luca, de către același autor? Așadar, socotim că mai degrabă Sfântul Ștefan, care a devenit mucenic, cunoștea această afirmație a lui Isus despre Sine, din tradiția orală, pentru că nu era o afirmație necunoscută, sau știută doar în mediul apostolic, ci era una publică, rară, care afirma mesianitatea divină a Celui care era deplin om. Iar faptul că vede această descoperire și în vedenie, este mai întâi un mod în care Dumnezeu îi dă putere lui Ștefan să accepte suferința martirică. El vede acum, în vedenie, tocmai ceea ce știa și afirma despre Isus: că a fost înviat cu trupul și a fost așezat în autoritate, alături de Dumnezeu Tatăl. Numai prin relatarea vedeniei, învățătura despre Isus, Fiul Omului, așezat în autoritate cerească era propovăduire destinată celor din auditoriu.

³⁰ Există o diferență între cuvintele cu care Isus, respectiv Ștefan, își încredințează viața în mâinile Făcătorului. Isus Zice: “Tată, în mâinile Tale îmi încredințez duhul” (Lc 23, 46), iar Ștefan spune: “Doamne Isuse, primește duhul meu” (FAp 7, 59). Diferența pe care o subliniem e că Ștefan își încredințează viața lui Isus, arătând prin aceasta că Isus nu are doar natură umană, ci este Dumnezeu, este Cel prin care s-a dat viața; viața omului îi aparține de drept.

privința titlului Hristologic – “Fiul Omului” – nu avem în vedere subdisciplinele teologiei practice³¹, ci ne referim cu precădere la teopraxie, la aplicare, la relevanța doctrinelor creștine în viața cotidiană. În studiul nostrum în privința titlului Hristologic “Fiul Omului” urmărim impactul umanității lui Hristos asupra vieții creștine.

a. Fiul Omului – Mântuitor

Afirmația lui Ryrie: “fără întrupare n-am avea Mântuitor”³² atrage atenția asupra necesității întrupării. Mai multe ocurențe biblice atât din Vechiul Testament, cât și din Noul testament se referă la Dumnezeu ca Mântuitor. Cuvântul profetic al lui Isaia aduce această afirmație prin care Dumnezeu se recomandă: “Căci Eu sunt Domnul Dumnezeul tău, Sfântul lui Israel, Mântuitorul tău!” (Is 43, 3). Pentru Apostolul Pavel, Dumnezeu cel viu este “Mântuitorul tuturor oamenilor” (1 Tim 4, 10). Însă tot Apostolul Pavel vorbește despre “Isus Hristos, Mântuitorul nostrum” (Tit 1, 4). Aceste referiri diferite nu seamănă confuzie, ci aduc mai multă lumină, mai multă claritate. Apostolul Ioan arată că “Tatăl l-a trimis pe Fiul ca să fie Mântuitorul lumii” (1 In 4, 14). Mântuirea, deci, vine de la Dumnezeu, dar este adusă prin Hristos întrupat. Hristos este intermediarul între Dumnezeu și oameni: “este un singur Dumnezeu și Unul singur este mijlocitor între Dumnezeu și oameni: Omul Hristos Isus” (1 Tim 2, 5). Având în vedere rolul unic al lui Hristos întrupat în realizarea mântuirii, titlul Hristologic cu care Isus se recomandă cu precădere este “Fiul Omului”. Acesta scoate în evidență importanța întrupării Sale. Sfântul Chiril este categoric în afirmarea întrupării ca fapt când spune: “Dacă înomenirea Sa ar fi o nălucire³³, atunci nălucire este și mântuirea”³⁴. Numele spus de înger lui Iosif la venirea Mântuitorului în lume, “Isus”³⁵, are în vedere mântuirea: “pentru că El va mântui pe poporul Său de păcate” (Mat 1, 21). Acuzatorii lui Ștefan, primul martir creștin, desi aveau depoziții false, știau că discursurile lui Ștefan se refereau la Isus din Nazaret (FAp 6, 14), care va face schimbări. Kerigma apostolică, preluată de cei care predicau mântuirea în primii ani ai Bisericii, se referă la salvarea prin Hristos; este singurul prin care se oferă mântuirea: “nu este sub cer nici un alt nume dat oamenilor în care trebuie să fim mântuiți” (FAp 4, 12). Origen înțelegea că Mântuitorul s-a identificat cu cei mântuiți, a luat natura lor. Dacă s-a făcut “înger pentru îngeri”³⁶ putem primi doar ca ipoteză, dar știm sigur că s-a făcut “om pentru oameni”³⁷.

Sfântul Ștefan în acea magistrală vedenie îl vede pe Mântuitorul care avea natura umană. Sfântul Chiril înțelege că nu prin abilități omenești L-a văzut, ci “Fiind plin de Duhul Sfânt a privit la cer și a văzut slava lui Dumnezeu și pe Iisus stând de-a dreapta lui Dumnezeu”³⁸. În vedenie nu i-a spus nimeni: acesta este Fiul Omului, ci el a văzut prin Duhul acea imagine, și L-a identificat³⁹ pe Mântuitorul: “iată văd cerurile deschise și pe Fiul Omului stand la dreapta lui Dumnezeu”. În cazul în care Ștefan nu L-a întâlnit niciodată în mod fizic, și totuși L-a identificat, e evident că se baza pe declarația din kerigma apostolică, probabil primul “simbol de credință”, acela descris și de Apostolul Petru în

³¹ Prin subdisciplinele teologiei practice ne referim la Teologie pastorală, Consiliere, Omiletică, Educație creștină și altele.

³² Charkes C. Ryrie. Teologie elementară. EBE Romania, Cluj Napoca, 2010. P. 261.

³³ Această afirmație a Sfântului Chiril “înomenirea nu este nălucire” dezvăluie o luptă pe care acesta o duce (cu cuvântul) împotriva docetismului.

³⁴ Sfântul Chiril al Ierusalimului. Cateheze. P. 54.

³⁵ Numele Isus – forma grecească a ebraicului יֵשׁוּעַ, provine din două cuvinte: YHWH (numele lui Dumnezeu) și yasha, care înseamnă salvare. Astfel, semnificația numelui este Isus (Yehoshua) ar fi Yahwe este mântuire (The New Strong’s Expanded Dictionary of the Words in the Hebrew Bible. Nashville : Thomas Nelson Publishers, 2001. Item 3091. P. 109).

³⁶ Origen. Comentariu la Evanghelia după Ioan. Cartea I / tr. Cristian Bădiliță. Iași : Institutul European, 1995. P. 73. Mai multe afirmații ale lui Origen sunt controversate. Ideea subliniată de Origen e că Mântuitorul s-a apropiat de cei pe care i-a mântuit. În cheia aceasta “acceptăm ca ipoteză” afirmația lui Origen că Hristos a devenit înger pentru îngeri. Dacă ar trebui să-i mântuiască pe îngeri, ar deveni înger. Știm în mod cert că Hristos s-a făcut om, ca să salveze oamenii.

³⁷ Ibidem.

³⁸ Sfântul Chiril al Ierusalimului. Cateheze. P. 310.

³⁹ Nu știm dacă Ștefan L-a întâlnit vreodată pe Isus, în timpul activității Sale pământești. A fost contemporan cu Isus, dar nu avem evidențe clare că l-a ascultat cuvântările sau a văzut unele dintre minunile făcute de Isus. E posibil să îl fi cunoscut, mai ales că acuzatorii spun despre el că îl vestește pe Isus din Nazaret. Cu toate că Ștefan era iudeu elenist, se poate să-l fi întâlnit în mod fizic.

cuvântarea din Ziua Cincizecimii, anume că Isus Hristos a trăit printre oameni, a fost omorât, a înviat și a fost înălțat de-a dreapta lui Dumnezeu. Nici un alt om nu putea să se afle la dreapta lui Dumnezeu, decât Cel Propovăduit de Apostoli: Fiul Omului. Darell Bock observă că “în Daniel termenul nu este un titlu, ci o descriere “unul ca un fiu omenesc”, adică un om”⁴⁰. Datorită faptului că Ștefan Îl vede, în mod cert cu înfățișare umană, și Îl descrie ca “Fiul Omului”, este evident că-L numește cu titlul Hristologic. Iar acest titlu are în vedere mântuirea, la fel cum și Apostolul Petru Îl descrie în fața Marelui Preot și în fața Sinedriului: “Dumnezeu L-a înălțat la dreapta Lui ca Întemeietor și Mântuitor, ca să-i dea lui Israel pocăința și iertarea păcatelor” (FAp 5, 31). Așadar, Fiul Omului descris de Ștefan este Mântuitorul, căruia el, sub ploaia de pietre, se roagă pentru iertarea prigonitorilor săi; și nu la mult timp, unul dintre aceștia, Saul din Tarsul Ciliciei, beneficiază de iertare și mântuire.

b. Fiul Omului – Stăpân

În vedenia cu Cel asemănător unui om și cu ceremonia primirii împărăției, Daniel înțelege că Aceluia “I s-a dat stăpânire <...> o stăpânire eternă” (Dan 7, 16). Evanghelistul Luca surprinde afirmația lui Hristos “vor vedea pe Fiul Omului venind pe nor cu *putere* [s.ns.] și slavă mare”, aluzie la vedenia lui Daniel. Ștefan Îl vede (în vedenie) stând de-a dreapta lui Dumnezeu, aceasta semnificând autoritate, stăpânire⁴¹. În cuvântarea din Ziua Cincizecimii, Petru Îl descrie pe Isus, care S-a înălțat la dreapta lui Dumnezeu, iar acea declarație pivotală, “să știe negreșit toată casa lui Israel că Dumnezeu l-a făcut *Domn* [s.ns.] și Hristos pe acest Isus pe care voi L-ați răstignit” (FAp 2, 36), Îl înfățișează pe Acesta așezat în autoritate. Această domnie se referă la statutul de stăpân. Cuvintele Sfântului Chiril învederează un motiv pentru care Fiul Omului primește stăpânire împărătească: “Trebuia ca Acela prin Care s-au făcut toate să aducă pe toate la Stăpânul tuturor”⁴². Acestui motiv, pe care îl deține de drept, în calitate de creator, Apostolul Pavel îi adaugă un altul, faptul că a devenit Fiul Omului, ca să moară pe cruce, pentru a face accesibilă mântuirea. Imnul Hristologic consemnat de Apostolul Pavel în Epistola către Filipeni (Fil 2, 6–11) evidențiază motivul (adică întruparea și jertfirea) pentru care “Dumnezeu L-a înălțat nespus <...> și orice limbă să dea mărturie că Isus Hristos este domn” (Fil 2, 9–11).

Cuvintele lui Pilat adresate lui Isus, în virtutea puterii sale, “am autoritate să-ți dau drumul și am autoritate să te răstignesc” (In 19, 10), aveau doar parțial corespondent în realitate. El a înțeles motivul real pentru care Isus a fost predat romanilor și căuta să-L elibereze (In 19, 12), însă presiunea maselor, provocate de liderii iudei, i-au limitat “puterea”.

Neudorfer are o observație cel puțin interesantă: “În timp ce în antichitate un împărat șezând era simbolul pentru deținerea puterii, statul în picioare s-ar putea înțelege ca un simbol pentru puterea exercitată activă”⁴³. Chiar dacă Ștefan suferea pentru credința și mărturia sa, înțelegea că “Fiul Omului” stă la dreapta lui Dumnezeu, adică are autoritate, deține controlul. Iar în ruga sa din ultimele momente de viață Ștefan Îi cere să facă uz de autoritatea Sa, nu pentru a-i nimici pe călăi, ci pentru a-i ierta. Deși Isus era înălțat în glorie și primise puterea, s-a descoperit în continuare tot în dimensiunea umană. Apostolul spune că datorită smereniei Sale Isus a fost înălțat, iar El, chiar înălțat, a continuat să se descopere în cele smerite, pentru ca stăpânirea Lui să fie binefăcătoare, plină de iubire.

c. Fiul Omului – model

Isus a fost recunoscut de ucenici ca Hristosul și a fost vestit astfel, prin propovăduire sau prin cuvânt scris. Apostolul Ioan avea un plan când a scris Evanghelia, și dezvăluie motivul pentru alegerea acelui plan: “Acestea au fost scrise ca voi să credeți că Isus este Hristosul” (In 20, 31). Fiul lui Dumnezeu s-a întrupat ca să se descopere ca om desăvârșit. A fost cunoscut ca persoană absolut incredibilă. Și-a asumat titlul de Fiul Omului, pe de-o parte pentru că trăia condiția umană, dar pe de altă parte titlul

⁴⁰ Bock Darell L. A theology of Luke and Acts. Graand Rapids : Zondervan, 2012. P. 193.

⁴¹ Același lucru înseamnă solicitarea fiilor lui Zebedei (Mt 20, 21) – putere; motiv pentru care ceilalți ucenici ai lui Isus au fost cuprinși de mânie.

⁴² Sfântul Chiril al Ierusalimului. Cateheze. P. 88

⁴³ Heinz-Wernwr Neudorfer. Faptele Apostolilor. Korntal : Lumina lumii, 2000. P. 156.

Hristologic “Fiul Omului” sugerează împlinirea profeției lui Daniel, cu privire la Cel care primește împărăția veșnică. Adesea Și-a descoperit stăpânirea, “nu din lumea aceasta” (In 18, 36), cum l-a asigurat pe procuratorul Pilat, ci stăpânirea în lumea spirituală. Autoritatea Sa era evidentă, adesea, prin lucrările Sale. Mulțimile vedeau și erau beneficiari ai vindecărilor ori a minunilor pe care Le făcea. În mod paradoxal, Cel care avea autoritate asupra creației, datorită rolului Său de Creator, a ajuns să fie judecat de către creație. Dar adesea autoritatea Sa era evidentă chiar și pentru adversarii Săi, pentru cei care-L pânneau permanent, și care L-au întrebat la un moment dat: “Cu ce autoritate faci Tu aceste lucruri?” (Mc 11, 28). Cu toate că vedeau autoritatea pe care o are în lumea spirituală, căutau, adesea, reprimarea lucrării Sale.

Isus era numit adesea Învățătorul (Mc 4, 38; Lc 9, 49), și I se cuvenea din plin acest titlu, pentru că era un învățător ilustru. El își învăța ucenicii, nu doar prin cuvinte, ci și prin exemplul personal. Biografia Lui este impecabilă. De altfel, chemarea ucenicilor era “veniți după Mine” (Mat 4, 19), chemare preluată și de Apostolul Pavel, prin cuvintele: “călcați pe urmele mele” (1 Cor 4, 16). Ucenicia este o metodă pedagogică de excepție, pentru că împletește teoria cu practica.

Pentru că a trăit având natură umană, Isus poate fi un exemplu pentru credincioșii aflați în cele mai diverse circumstanțe. Chiar în situația martiriului, Ștefan Îl poate lua exemplu pe Cel care a fost batjocorit, a cunoscut respingerea liderilor, oprobriul public, apoi a fost omorât, dar Dumnezeu L-a reabilitat și L-a înălțat. Marshall înțelege că Isus, Cel glorificat, este “exemplu de urmat pentru martirii creștini”⁴⁴. La rândul său, Ștefan devine exemplu și se pare că nu întâmplător naratorul întrerupe descrierea lapidării lui Ștefan, introducând în scenă numele unui tânăr, Saul, care păzea hainele călăilor (FAp 7, 57). Acesta va fi amprentat de exemplul lui Ștefan, și, la rândul lui, va avea o slujire exemplară. Gerard Rose constată că “Ștefan, imitatorul Domnului său, devine model pentru creștin, model pentru cel care trebuie să înfrunte persecuția și martiriul, dar și exemplu al oricărei morți creștine”⁴⁵.

Isus era modelul desăvârșit în privința ascultării de voia lui Dumnezeu. El împlinește cuvintele profetice ale lui David: “În sulul cărții este scris despre Mine, vreau să fac voia Ta, Dumnezeule” (Ps 40, 7–8). Potrivit descrierii de către Luca a activității lui Ștefan, acesta Îi urmează lui Isus în actul de vestire a Evangheliei: “vestesc adevărul Tău și mântuirea Ta” (Ps 40, 11), cuvinte cu valoare de profeție mesianică, dar care reflectă la fel de bine și activitatea lui Ștefan. Nici măcar judecata Sinedriului nu l-a redus la tăcere, ci numai moartea. Aflat în proximitatea morții, nu evită “paharul” suferinței, ci, întărit de Dumnezeu, acceptă martiriul. În timp ce adversarii sunt plini de ură, Ștefan este plin de Duhul Sfânt, care-l conduce în ultimele momente din viață. Cu ultimele puteri se roagă pentru iertarea adversarilor, la fel ca Isus murind pe cruce, apoi își încredințează viața Dătătorului vieții, la fel ca Isus. Naratorul alege să descrie aceste detalii, pentru a arăta că Isus, Fiul Omului, a fost model desăvârșit, iar Ștefan nu a ezitat să-L urmeze.

Concluzii. Prezentul studiu a urmărit folosirea titlului Hristologic “Fiul Omului”, nume asumat de Mântuitorul și folosit frecvent când Se recomanda. Printr-o abordare exegetică a acestui titlu mesianic am constatat că relatarea vedeniei lui Ștefan pare a fi singura ocurență biblică ce folosește acest titlu, în afară de Evanghelii. Cartea Profetului Daniel introduce o profeție care este, se pare, fundamentul pentru folosirea frecventă, în Evanghelii, a acestui titlu, chiar de către Isus. Însă cartea Profetului Daniel nu folosește direct expresia Fiul Omului, ci vorbește despre Cineva “ca un fiu al omului”, participând la ceremonia primirii unui tron regal neperisabil.

Sintagma “fiul omului” mai este folosită în Vechiul Testament, dar de fiecare dată cu referire la un om, sau la umanitate. Sensul acestei expresii, Ben Adam, este de fiul/urmașul lui Adam, sau urmașul pământului, urmașul celui căzut în păcat. Adesea expresia cu care un om oarecare (sau omenirea) poartă numele “fiul omului” este folosită în paralelismul poetic – în Psalmi sau Profeți.

⁴⁴ Marshall I. Howard. Faptele Apostolilor / tr. Lăcrămioara Novac. Oradea : Scriptum, 2009. P. 159.

⁴⁵ Rosse Gerard. Faptele Apostolilor: comentariu exegetic și teologic / tr. Silvestru-Robert Bălan. Iași : Sapientia, 2016. P. 306.

Expresia folosită de Profetul Daniel, când se referă la acel personaj ceresc, care vine “pe norii cerurilor”, nu este expresia obișnuită: “ben Adam”, ci una aramaică “Bar Enash”, pentru că acel paragraf este păstrat în manuscrise nu în ebraică, ci în aramaică. Traducerea expresiei are în vedere pe cineva asemenea unui fiu omenesc, și înseamnă literal “Fiul slăbiciunii”, care sugerează fragilitate.

În textul Noului Testament, în Evanghelii, apare frecvent expresia Fiul Omului, ca titlu Hristologic, întotdeauna cu referire la Fiul lui Dumnezeu întrupat. Isus se numește pe Sine cu acest titlu, în numeroase ocazii. Fără să folosească acest titlu, mai multe cărți care formează Noul Testament descriu întruparea și umanitatea lui Hristos. Această întrupare a devenit evenimentul pivotal în istoria omenirii și a avut impact major asupra vieții de credință.

În cartea Faptele Apostolilor, titlul messianic Fiul Omului apare doar în relatarea vedeniei lui Ștefan, primul martir creștin, și se referă la Isus, Cel care a fost înălțat, după învierea Sa, la dreapta lui Dumnezeu. Acuzatorii lui Ștefan au ascultat lunga argumentare a Acestuia, până a relatat vedenia, în care el vede cerurile deschise. În acel moment se năpustesc asupra lui și-I grăbesc sfârșitul. Reacția acestora sugerează că ei erau conștienți de acest titlu Hristologic, știindu-l poate chiar din gura lui Isus. Vedenia Sfântului Ștefan se potrivește cu mare limpezime profeției lui Daniel, potrivire care nu este invocată de narațiunea lucanică. Dacă Profetul Daniel Îl vede (pe Fiul Omului) primind împărăția, chiar dacă nu-L numește astfel, ci Îl compară cu un fiu omenesc, folosirea de către Ștefan a titlului “Fiul Omului” face legătura între profeția lui Daniel și împlinirea în Isus. Ostilitatea iudeilor față de Ștefan era alimentată de pretenția mesianică a lui Hristos. Bătălia s-a dat în privința identității lui Mesia.

Din perspectivă practică se poate constata că umanitatea lui Hristos are impact major asupra vieții de credință. Fiul lui Dumnezeu a devenit “Fiul Omului”, ca oamenii să fie mântuiți, devenind astfel fii ai lui Dumnezeu. Prin Întrupare, deci, Hristos a asumat omenirea în Sine ca s-o mântuiască. De aceea este numit de către scriitorul Epistolei către Evrei “sursa/izvorul unei mântuiri veșnice” (Evr 5,9). Pentru Sfântul Ștefan, Fiul Omului este Mântuitorul care nu trebuie “pus sub baniță”, ci vestit, ca toți să aibă posibilitatea să fie mântuiți prin credința în El. El nu participă pasiv la mântuirea oamenilor, ci luând natura umană, S-a alăturat celor pentru care a suferit moartea pe cruce. Pentru deplina Lui ascultare de Dumnezeu El a fost înălțat nespus de mult și așezat în slavă, cu autoritate împărătească, la dreapta lui Dumnezeu. După înălțarea în slavă, El păstrează natura umană transfigurată, cu care I se arată lui Ștefan, în vedenie, ca să-l încurajeze în fața martiriului. Păstrarea naturii umane, asumată în cheneză, și arătarea Lui ca Fiul Omului, chiar după ce a fost glorificat cu slava Lui veșnică, exprimă și smerenia Lui, căci deși înălțat, El continuă să Se descopere cu natura umană, venind astfel în ajutorul credincioșilor. Atitudinea Lui smerită Îl face model pentru credincioși. Fiul Omului este model pentru oameni: model de ascultare de Dumnezeu și slujire, model de raportare la semenii, cu preocupare pentru binele lor, model pentru suferință, și model pentru moarte. Nu în ultimul rând, Fiul Omului este model al glorificării credincioșilor, și așa cum oamenii poartă chipul adamic, tot așa, după glorificare, credincioșii vor purta chipul lui Hristos, cel de după înviere. Fiul lui Dumnezeu a devenit Fiul Omului, pentru ca fiii oamenilor să poată deveni copii ai lui Dumnezeu.

References:

1. Adler, Cyrus et alii, Jewish Encyclopedia, 1906, https://www.jewishencyclopedia.com/articles/10342-manson-of?fbclid=IwAR2Jzst-byAbe2vKWz_7ASOPMIwF11Gr2NqfYtcEzpuI2Txkf_cL3IxukGo (accesat la 12 feb 2021).
2. Al Ierusalimului, Sfântul Chiril, Cateheze.
3. Barker, Kennet L., John R. Kohleberger II, Zondervan NIV Bible Commentary, Vol. I: Old Testament, Ed. Zondervan, Grand Rapids, 1994.
4. Bock, Darell L. A theology of Luke and Acts, Ed. Zondervan, Graand Rapids, 2012.
5. Botiza, Ioan Vasile. Introducere în studiul Sfintei Scripturi, Ed. Galaxia Gutenberg, Târgu-Lăpuș, 2005.
6. Brown, Raymond E, Fitzmyer, Joseph A., Murphy, Roland E. Introducere și comentariu la Sfânta Scriptură, vol. VIII, trad. Dumitru Groșan, Ed. Galaxia Gutenberg, 2007.

7. Cârstoiu, Justinian. *Profeți și Profeții*, Ed. Sigma, București, 2006.
8. Douglas, J.D. (ed.). *Dicționar Biblic*, tr. Liviu Pop, John Tipei, Cartea Creștină, Oradea, 1995.
9. Marshall, I. Howard. *Faptele Apostolilor*, tr. Lăcrămioara Novac, Ed. Scriptum, Oradea, 2009.
10. Neudorfer, Heinz-Wernwr. *Faptele Apostolilor*, Ed. Lumina lumii, Korntal, 2000.
11. Origen. *Comentariu la Evanghelia după Ioan, Cartea I*, tr. Cristian Bădiliță, Ed. Institutul European, Iași, 1995.
12. Osborne, Grant R. *Matei: Comentariu Exegetic al Noului Testament*, tr. Octavian Verlan, Ed. Noua Speranță, Timișoara, 2019.
13. Rosse, Gerard. *Faptele Apostolilor: comentariu exegetic și teologic*, tr. Silvestru-Robert Bălan, Ed. Sapientia, Iași, 2016.
14. Ryrie, Charles C. *Teologie elementară*, Ed. EBE Romania, Cluj Napoca, 2010.
15. Strong, James (ed.). *The New Strong's Expanded Dictionary of the Words in the Hebrew Bible*, Ed. Thomas Nelson Publishers, Nashville, 2001.
16. Strong, James (ed.). *The New Strong's Expanded Dictionary*, Ed. Thomas Nelson Publishers, Nashville, 2001.
17. Tofană, Stelian. *Iisus Hristos Arhiereu veșnic: după Epistola către Evrei*, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2000.

Подано в редакційну колегію 21.03.2025

Подано до друку 01.07.2025